

УДК 77(477.43)(092)

І.О.Старенький

Пам'яткоохоронна діяльність Михайла Йосиповича Грейма

У повідомленні розглядається пам'яткоохоронна діяльність в Кам'янці-Подільському Михайла Йосиповича Грейма наприкінці XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: М.Й.Греїм, пам'яткоохоронна діяльність, Давньо-сховище, Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет, фотофіксація, музейні надходження.

Активну пам'яткоохоронну діяльність на Поділлі проводив Михайло Йосипович Грейм (1828–1911 рр.) – член Імператорського географічного товариства (з 1875 р.), Антропологічної комісії Краківської Академії наук (з 1876 р.), Імператорського товариства природознавства, антропології та етнографії при Московському державному університеті (з 1884 р.), Подільського губернського статистичного комітету (з 1886), Подільського єпархіального історико-статистичного комітету (з 1890 р.), Нумізматичного товариства в Кракові (з 1889 р.), Товариства захисту польського мистецтва та культури в Кракові і Варшаві (з 1902 р.), член-кореспондент Польського товариства краєзнавців у Варшаві (з 1906 р.).

До життя та творчості М.Й.Грейма зверталися в своїх дослідженнях О.М.Прусевич¹, А.Г.Паравійчук², В.С.Прокопчук³, Л.В.Баженов⁴. Проте пам'яткоохоронна діяльність Михайла Йосиповича залишається недостатньо вивченою. Мета цієї статті – до певної міри заповнити вказану прогалину.

Народився Михайло Грейм 15 вересня 1828 р. в м.Желехів Привіслянського краю в сім'ї робітника. Спочатку працював в одній з друкарень Варшави. 1848 р. він здав екзамен і отримав диплом друкарського набірника, після чого працював у друкарні в м.Люблін. 1852 р. на запрошення подільського віце-губернатора Пфелера Михайло Йосипович переїжджає до Кам'янця-Подільського, отримує посаду старшого набірника губернської друкарні, а невдовзі очолює її. 1862 р. М.Й.Грейм був обраний членом Подільського товариства лікарів, де певний час обіймав посаду бібліотекаря. Захопився фотографією, 1872 р. придбав фотографічний салон Кордиша та заснував власну літографію. Приблизно в цей час Михайло Грейм активно займається збором етнографічних матеріалів

та старожитностей Поділля⁵.

1876 р. був призначений головою Тюремного комітету, доглядачем арештантського будинку, за що 1895 р. був нагороджений золотою медаллю. Протягом 1878–1888 рр. був гласним Кам'янець-Подільської міської думи⁶.

Фотороботи М.Й.Грейма вирізняються високим художнім виконання та майстерністю. Його фотографії склали основу поштових листівок, що видавалися в кінці XIX – на початку XX ст. у друкарнях Кам'янець-Подільського Вінярським, Кнопінгом, Шпізманом, фототипією Шефер, Набогльц і Ко у Москві, Германом Поем у Дрездені та власне самим Греймом⁷.

Багато уваги приділяв він фотофіксації пам'яток історії та архітектури Поділля, їх популяризації шляхом видання альбомів та окремих листівок, ілюстрував книги, зокрема Ю.Й.Сіцінського. Це сприяло поширенню знань про важливі пам'ятки історії та культури, їх охороні. Важливим моментом є те, що М.Й.Грейм розпочав фотографувати пам'ятки Кам'янець-Подільського з 1865 р., до масової перебудови міста, яка пройшла в середині 70-х років XIX ст. Тому, на сьогодні ми маємо світлини архітектурних пам'яток у первісному, “недоторканному” вигляді.

1893 р. Михайло Йосипович випустив альбом, до якого ввійшло із 26 видів Кам'янець-Подільського, а 1901 р. – “Виды Каменца-Подольского” з 24-х світлин. Загалом ним було видано 23 альбоми, а ще – комплекти фотолістівок пам'яток історії, архітектури й мистецтва Поділля, які сьогодні мають важливу історичну та мистецьку цінність⁸. За високу художню майстерність його світлини удостоєні срібних медалей на виставках у Нюрнберзі (1885), Львові (1895) і Варшаві (1900)⁹.

Фотознімки М.Й.Грейма стали унікальними документами, вони зберігаються в Краківській академії (117 фотографій), в архіві відомої польської письменниці Елізи Ожешко, з якою пам'яткоохоронець листувався протягом багатьох років¹⁰.

Як член Подільського єпархіального історико-статистичного комітету М.Й.Грейм активно співпрацював з Давньосховищем, поповнюючи його експонатами, значну частину яких складали фотографії архітектурних споруд та старожитностей Поділля. Так, 1890 р. Михайло Йосипович передав Давньосховищу 12 фотопортретів єпископів та 88 фотографій пам'яток Поділля. Серед них були зображення Троїцької, Іоанно-Предтеченської, Петропавлівської і Миколаївської церков Кам'янець-Подільського, гербу Кантакузенів з надгробку Іоанна Кантакузена, горельєфу з надгробку вірменського патріарха Мелхіседека, ікони Божої Матері з кам'я-

нецького вірменського костелу, старожитностей Бакоти, Сутковецької церкви та надгробку Івана Сутковецького (1592), церков у м. Зінькові, Жванецької, Панівецької, Меджибізької фортець та ін.¹¹. 1891 р. М.Й.Греїм передав Давньосховищу фотографії монастирища в Бакоті, розкопок Бакотського монастиря, 3 фото бакотських фресок, фотографію зібрання благочинних Подільської єпархії 2 травня 1891 р., 14 фотографій процедури закладки Олександро-Невського собору в Кам'янці-Подільському 3 травня 1891 р., іконостасів Казанського собору, кам'янецької гімназійної церкви в Кам'янці-Подільському, ікони Божої Матері з Домініканського костелу, книгу "Сборник памятников русской народности и православья на Вольне" (1868), ілюстрований опис одруження царевича 1866 р.¹². 1892 року передав до Давньосховища 4 фотографії з книг "Theatrum orbis terrarum Galei Ortelii", "Antverpiae" 1592 р., старовинного плану Москви, старовинних кахлів, 2 фото лікарні Імператорського людинолюбного товариства в Кам'янці-Подільському в день її відкриття 29 вересня 1891 р., 7 слов'янських географічних карт, літографічний портрет Марини Мнішек, фотопортрет Л.І.Мартиновського¹³. Наступного року Михайло Йосипович поповнив Давньосховище гравюрою Москви, фотографією золотого хреста з Архієрейського будинку, портретом голови Кам'янецької комісії людинолюбного товариства, світлиною шолому з Давньосховища, портретом Кармалюка, 2 фото Хотина, 2 фотознімками церкви с.Боришківці¹⁴. 1894 р. М.Й.Греїм подарував музею 123 монети, в тому числі 4 візантійські, 4 римські, 4 турецькі, 30 польських, 72 російських¹⁵. 1901 р. ним було передано Давньосховищу 54 фотонегативи різних церков, іконостасів, предметів старовини і портретів єпископів¹⁶, а 1904 р. – факсиміле заглавних листів двох панівецьких видань "Sonies catholika" 1608 р. та "Paroprompe albo Posteniet Pariza" 1611 р., декілька брошур XIX ст.¹⁷.

Загалом Михайлом Йосиповичем Греїмом було передано до Давньосховища більше 350 експонатів.

Багато уваги приділяв М.Й.Греїм нумізматиці. Він сформував найбільшу нумізматичну колекцію на Поділлі, вона налічувала понад 4000 монет, частину яких передав Давньосховищу. Був прийнятий до Нумізматичного товариства в Кракові, Михайло Йосипович немало уваги приділив історії і теорії нумізматики, аналізу нумізматичної колекції, знайденої на території Поділля. Свої праці публікував переважно в журналі "Wiadomosci numizmatyczno-archeologiczne" ("Відомості нумізматично-археологічні"). З-під його пера вийшли статті "Wykopalska monet w gubernii Podolskiej – wies Horbasow w powiecie Latyczowskim, wykopalisko w powiecie

Braclawskim blisko m.Niemirowa” (“Знахідка монет у губернії Подільській – село Горбасів у повіті Летичівським, знахідка в повіті Брацлавським поблизу м.Немирів”), “Wykopalisko we wsi Tatarzyskach powiatu Uszyckiego” (“Знахідка в селі Татарисках повіту Ушицького”), “Wykopalisko monet w gubernii Podolskiej: Zinkowcach Kamienieckiego pow., Barze, Parchilowe Jampolsiego pow., Stanislawowce Latyczowskiego pow., Warynce Latyczowskiego pow., Slobudce Kamienieckiego pow.” (“Знахідки монет у губернії Подільській: Зіньківцях Кам’янецького пов., Барі, Пархилові Ямпільського пов., Станіславівці Летичівського пов., Варинці Летичівського пов., Слобідці Кам’янецького пов.”), “Wykopalisko w gubernii Podolskiej (w Tatarzyskach Uszickiego pow. i Laszkowicy Kamienieckiego pow.)” (“Знахідки в губернії Подільській (у Татарисках Ушицького пов. і Ляшковиці Кам’янецького пов.”), “Wykopalisko monet w Podolskiej gubernii: w Florynie Olhopolskiego pow., Sokoleckim lesie Braclawskiego pow., Ostapkowcach Ploskierowskiego pow., Tatarzyskach Kamienieckiego pow.)” (“Знахідки монет у Подільській губернії: у Флорині Ольгопільського пов., Соколецькому лісі Брацлавського пов., Остапківцях Проскурівського пов., Татарисках Кам’янецького пов.”), “Wykopalisko monet na Podolu w Luke Braclawskiego i w Lopatyncach Litynskiego pow.” (“Знахідки монет на Поділлі в Луці Брацлавського і Лопатинцях Літинського пов.”), “Wykopalisko monet na Podolu: w Zwancu pow. Kamienieckiego i we wsi Jarach Braclawskiego pow.” (“Знахідки монет на Поділлі в Жванці пов. Кам’янецького і в с.Ярах Брацлавського пов.”), “Wykopalisko monet we w.Lysogorce Litynskiego pow. i we w.Serebryncu Mohylowskiego pow.” (“Знахідки монет у с.Лисогірка Літинського пов. і в с.Серебринці Могилівського пов.”), “Zlote monet rzymskie, znajduwane na Podolu w okolice Chocimia” (“Золоті монети римські, знайдені на Поділлі в околиці Хогина”), “Wykopalisko monet na Podolu (we wsi Wolochy Kam. pow.)” (“Знахідки монет на Поділлі (в селі Волохи Кам. пов.)”), “Srebrne monety rzymskie, znajduwane na Podolu (okolice Kamienca)” (“Срідні монети римські, знайдені на Поділлі (околиці Кам’янця)”)¹⁸, “Monety carstwowania imperatora Aleksanda II” (“Монети царствования імператора Олександра II”)¹⁹.

Відомо також, що М.Й.Греїм мав зв’язок з Київським товариством охорони пам’яток старовини та мистецтва, зокрема надіслав члену Товариства Карлу Васильовичу Бослуновському фотографії Збручанського Святовита, яким Товариство зацікавилось²⁰.

Помер Михайло Йосипович Греїм 2 січня 1911 р. в місті над Смотричем.

Отже, М.Й.Греїм проводив значну пам'яткоохоронну роботу на Поділлі шляхом фотофіксації, популяризації пам'яток та збору нумізматичного матеріалу. Переважно працював у царині фотофіксації архітектурних об'єктів та старожитностей Подільської губернії, багато світлин передав Давньосховищу. Прославився і як кращий нумізмат Поділля другої половини XIX – початку XX ст. Володіючи нумізматичною колекцією з понад 4000 монет, був активним дописувачем фундаментального видання “Відомості нумізматично-археологічні”, де описував нові знахідки монет на Поділлі.

Примітки:

1. Прусевич, А. Н. М.О.Греїм / А. Прусевич // Труды Подольского церковного историко-археологического общества. – Каменец-Подольск : Тип. Св.-Троицкого братства, 1911. – Вып. XI. – С. 411-415.

2. Паравійчук, А. Г. Від друкаря – до вченого / А. Г. Паравійчук // Прапор Жовтня. – 1979. – 10 лют.; Паравійчук, А. Г. Краєзнавець М.Й.Греїм і перша фотодрукарня в Кам'янці-Подільському / А. Г. Паравійчук // Матеріали III Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Львів : Каменяр, 1970. – С. 67-69.

3. Прокопчук, В. С. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність / В. С. Прокопчук; НАН України, Ін-т іст. України, Відділ регіональних проблем історії України; ВСК. – К. : Рідний край, 1995 – 204 с.

4. Баженов, Л. В. Alma mater подільського краєзнавства / Лев Баженов; Ін-т іст. України НАН України; Кам'янець-Подільський державний університет; Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Центр дослідження історії Поділля. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – 416 с.

5. Прусевич, А. Н. Зазначена праця. – С. 411.

6. Там само. – С. 412.

7. Дробна, І. В. Документальна листівка з видами Кам'янця-Подільського XIX – початку XX ст. як експонат Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника / Ірина Дробна // Збірник матеріалів всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 120-й річниці заснування Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. – Кам'янець-Подільський : ПП “Медобори-2006”, 2010. – С. 90.

8. Паравійчук, А. Г. Краєзнавець... – С. 68; Прокопчук, В. С. Зазначена праця. – С. 47-48.

9. Прусевич, А. Н. Зазначена праця. – С. 412; Баженов, Л. В. Зазначена праця. – С. 55.

10. Паравійчук, А. Г. Від друкаря... – С. 4; Баженов, Л. В. Зазначена праця. – С. 91.

11. Сечинский, Е. И. Отчет Подольского епархиального историко-статис-

тического комитета и учрежденного им церковного Древнехранилища за 1890 год / Е. И. Сецинский. – Каменец-Подольск : Тип. Под. губ. правл., 1891. – С. 8-9; Заседание Подольского епархиального историко-статистического комитета и поступления в епархиальное Древнехранилище (август – октябрь 1890 года) // Подольские епархиальные ведомости (далі – ПЕВ), часть неоф. – 1890. – 24 нояб. (№ 47). – С. 1079-1082.

12. Отчет Подольского епархиального историко-статистического комитета и учрежденного им церковно-исторического Древнехранилища за 1891 год // Там само. – 1892. – 12 марта (№ 12). – С. 265-266; Сецинский, Е. И. Заседание Подольского епархиального историко-статистического комитета и поступления в епархиальное Древнехранилище / Е. И. Сецинский // Там само. – 1 февр. (№ 5). – С. 104.

13. Отчет Подольского епархиального историко-статистического комитета и учрежденного им церковно-исторического Древнехранилища за 1892 год // Там само. – 1893. – 20 марта (№ 12). – С. 246.

14. Отчет Подольского епархиального историко-статистического комитета и учрежденного им Древнехранилища и Епархиальной библиотеки за 1893 год. – Каменец-Подольск : Тип. Под. губ. правл., 1894. – С. 9.

15. Известия Подольского епархиального историко-статистического комитета в 1894 году // ПЕВ, часть неоф. – 1894. – 1 окт. (№ 41-42). – С. 895; Отчет Подольского епархиального историко-статистического комитета и состоящих при нем Древнехранилища и Епархиальной библиотеки за 1894 год // Там само. – 1895. – 22 апр. (№ 16). – С. 260.

16. Отчет Подольского епархиального историко-статистического комитета за 1901 год // Там само. – 1902. – 22 июня (№ 23-25). – С. 214.

17. Отчет Подольского церковного историко-археологического общества за 1904 год // Прибавление к ПЕВ. – 1905. – С. 12.

18. Прусевич, А. Н. Зазначена праця. – С. 412-415.

19. Greim, M. J. Monety carstwowania imperatora Aleksandra II / M. J. Greim / Wiadomosci numizmatyczno-archeologiczne. – 1889. – Pazdziernik (№ 2). – S. 39.

20. Центральний державний історичний архів у м.Києві. – Ф. 725. – Оп. 1. – Спр. 105. – Арк. 64-64зв.

Резюме

В сообщении рассматривается деятельность Михаила Иосифовича Грейма в Каменце-Подольском в конце XIX – в начале XX в.

Ключевые слова: М.И.Грейм, памятникоохранная деятельность, Древнехранилище, Подольский епархиальный историко-статистический комитет, фотофиксация, музейные поступления.

Одержано 3 жовтня 2011 року